

КАК КАЧЕСТВОТО НА ВЗАИМОДЕЙСТВИЕТО МАЙКА-ДЕТЕ ВЛИЯЕ ВЪРХУ РАЗВИТИЕТО НА РЕЧТА ПРИ ДЕЦА НА ВЪЗРАСТ 10–36 МЕСЕЦА

ас. д-р Камелия Станева
Бургаски свободен университет

Резюме: Настоящото изследване се фокусира върху връзките между спецификите на общуването майка-дете в играва среда и езиковия прогрес на деца с типично развитие на възраст от 10 до 36 месеца. Целта е да се анализира как позитивното родителско поведение, оценено чрез българската версия на инструмента PICCOLO (Parenting Interactions with children: Checklist of observations linked to outcomes)/Взаимодействия между родители и деца: Контролен списък с наблюдения, свързани с резултатите, се отразява върху речевите умения, измерени с метод за количествена оценка на психичното развитие на деца през ранното детство на проф. Манова-Томова. Изследването представя нови данни, които потвърждават ключовото значение на позитивното родителско поведение за подобряване на езиковото развитие на детето.

Ключови думи: *родителско поведение, взаимодействие майка-дете, ранно детско развитие, езиково развитие на детето*

HOW THE QUALITY OF MOTHER-CHILD INTERACTION AFFECTS SPEECH DEVELOPMENT IN CHILDREN AGED 10–36

Kameliya Staneva, PhD
Burgas Free University

Abstract: The present study examines the relationship between mother-child communication during play and the language progress of typically developing children aged 10 to 36 months. The objective is to analyze how positive parenting, assessed via the Bulgarian version of the PICCOLO (Parenting Interactions with Children: Checklist of Observations Linked to Outcomes) tool, influences speech skills measured by Prof. Manova-Tomova's assessment method. The findings provide new data confirming that positive parental behavior is a fundamental factor in enhancing a child's language development.

Keywords: *parental behavior, mother-child interaction, early childhood development, child language development*

ВЪВЕДЕНИЕ

Централно място в научните изследвания на детското развитие заема въпросът за това кои аспекти на родителската грижа определят разликите в развитието на децата. Според съвременните социокултурни и системни научни подходи, израстването на детето не е изолиран процес. То е пряк резултат от средата, в която то живее, и от ежедневните отношения с хората около

него (Виготски, 1983; Sameroff, 1989; Bronfenbrenner, 2000). По-конкретно тези модели предлагат идеята, че развитието е резултат от взаимодействието на децата с техните родители и останалите хора, които полагат основни грижи за тях в ежедневието им. От тази гледна точка се твърди, че разликите в детското развитие не се дължат само на вродените характеристики на самото дете. Те могат да бъдат обяснени и с качеството на родителството, като се смята, че както качествените, така и количествените измерения на родителското поведение оказват пряко влияние върху ранното детско развитие (Shonkoff & Phillips, 2000; Roggman et al. 2013).

Изследванията в областта на езиковото развитие категорично посочват, че показателите на социално-икономическия статус – най-вече доходите на семейството и образователната степен на родителите – са пряко обвързани с комуникативния и езиков напредък на децата (Hoff, 2013). Високите нива на доход осигуряват по-широк достъп до ресурси и обогатяващи преживявания, които стимулират детското развитие (Bradley & Corwyn, 2002). Същевременно, по-високата образователна степен на родителите е предпоставка за по-отзивчив и когнитивно стимулиращ модел на възпитание, който ефективно насърчава комуникативната компетентност и езиковото израстване на подрастващите (Harding, Morris & Hughes, 2015). В допълнение към социалното неравенство, някои качествени и количествени особености на ранните взаимодействия родител-дете доказано са свързани с езиковите умения на техните деца (Hirsh-Pasek et al., 2015; Madigan et al., 2019).

Развитието на езика при децата не е просто придобиване на умение, а сложен процес, който е от основно значение за техните комуникативни умения, готовност за училище и бъдещи постижения. Тъй като родителите са фигурите, които най-често са в непрекъснат контакт и общуване с малкото дете, те естествено се превръщат в неговите първи „учители“. Постоянното взаимодействие между родител и дете в ранна възраст е основополагащо, тъй като то служи на детето като първичен източник на познавателен опит и умения (Кортезова, 2023). Периодът до третата година се определя като критичен за детското развитие поради високата пластичност на мозъка и капацитета му за усвояване на информация. Липсата на подходяща комуникативна среда през тази фаза може да доведе до сериозни затруднения при покриването на ключовите етапи в езиковото и общото развитие на индивида.

Значението на качествено взаимодействие между родител и дете през първите години от живота на детето е добре установено (Innocenti, Roggman & Cook, 2013; Shonkoff, 2003), в резултат на което много страни по света прилагат интервенции, фокусирани върху родителите (Lieneman et al. 2017; Law et al. 2019). Установено е, че програмите за подкрепа на родителската отзивчивост в рамките на споделените дейности с детето са ключов фактор за стимулиране на неговите когнитивни функции и социално-емоционална компетентност (Britto et al. 2017; Morris et al. 2017).

Как качеството на взаимодействието майка-дете влияе върху развитието на речта при деца на възраст 10 - 36 месеца

Ранното детство представлява критичен период в живота на човека, през който се полагат основите на емоционалното, когнитивното и социалното развитие. В този процес водеща роля има взаимодействието между майката и детето – една от най-значимите и устойчиви връзки в човешкия живот. Качеството на тази връзка не само определя чувството за сигурност и доверие у детето, но и влияе пряко върху начина, по който то опознава света, изгражда взаимоотношения и развива своите умения. В съвременните изследвания върху развитието на детето се подчертава значението на ранните емоционални и поведенчески модели, формирани в контекста на майчината грижа и отзивчивост. Разбирането на механизмите, чрез които взаимодействието майка-дете подпомага или възпрепятства развитието, е ключово за насърчаване на здравословното израстване и благополучие в по-късните етапи на живота (Egeland, Carlson & Sroufe, 1993; NICHD Early Child Care Research Network, 1999).

Проф. М. Боганова подчертава, че бебето не може да съществува, освен при определени условия, които са част от психичната му ситуация (Богданова, 2017 :105). В зависимост от условията, децата се развиват по различен начин, но в същото време не условията определят потенциала им. Д. Уиникът твърди, че потенциалът е наследен и следва да се изучава от гледна точка на майчината грижа (Winnicott, 1984 :42). Следователно периодите на развитие и растеж могат да послужат за прогнозиране на бъдещото развитие, единствено въз основа на предполагаемата грижа на майката, която е била адекватна във важните моменти от ранното детство.

Анализът на взаимодействията между детето и полагащия грижи показва, че чувствителността и отзивчивостта на възрастния са сред най-решаващите фактори за правилното детско развитие. Според определението на Мери Ейнсуърт и нейния екип, майчината чувствителност се изразява в способността на родителя вярно да улавя и интерпретира скритите сигнали в поведението на детето, като в същото време предоставя бързи и адекватни отговори на неговите нужди (Ainsworth, Bell & Stayton, 1974). Именно тази навременна и точна реакция се посочва като основната предпоставка за изграждането на стабилна и сигурна привързаност у детето.

Изследванията в областта на ранното детско развитие подчертават, че отзивчивостта на полагащия грижи е сред най-решаващите фактори за езиковия прогрес (Dave, Mastergeorge & Olswang, 2018; Levickis et. al 2018). Този процес включва способността на възрастния да разчита емоционалните сигнали и интересите на детето, като им отговаря по адекватен и навременен начин. Подобна синхронизация помага на детето да свързва думите с реални обекти и ситуации, докато същевременно родителят предоставя езикови модели чрез реч и жестове. От невробиологична гледна точка това взаимодействие е от съществено значение, тъй като чувствителният родителски подход помага за физическото оформяне на мозъчните вериги, отговорни за споделеното внимание и усвояването на езика (Wade, 2014).

Емоционалният контекст, включващ топлина, обич и достъпност, е не по-малко важен, като проучванията доказват пряка връзка между емоционалната подкрепа и по-добрите езикови умения (Deans, 2020; Santelices et al., 2015). Важно е да се прави разлика между натрапчивия контрол, който възпрепятства развитието, и „условната директивност“, която насочва детето, без да прекъсва неговия фокус на внимание (DeVeneу, Cress & Lambert, 2016). Качествената речева среда, характеризираща се с богат речник, разговори за събития извън настоящия момент и надграждане на детските изказвания с допълнителна информация, е в основата на успешното разширяване на речниковия запас и синтактичните умения.

Научните изследвания върху родителското поведение, които са положително свързани с езиковото развитие на детето често използват сложни методи за микроанализ, които са трудни за прилагане в реалната практика на ранната интервенция. Настоящото проучване предлага решение чрез използването на българската версия на PICCOLO (Parenting Interactions with children: checklist of observations linked to outcomes) /Взаимодействия между родители и деца: Контролен списък с наблюдения, свързани с резултатите – инструмент за бърза оценка на 29 родителски поведения, групирани в четири ключови области: привързаност, отзивчивост, насърчаване и преподаване (Станева, 2025). PICCOLO е утвърден и методологически издържан инструмент за оценка на родителските взаимодействия, подкрепящи развитието. Неговата висока валидност и надеждност го правят еднакво ефективен както за научни изследвания, така и за нуждите на ранната интервенция в практиката.

МЕТОДОЛОГИЯ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Целта на това проучване е да се изследва връзката между родителското поведение, оценено с българската версия на PICCOLO, и езиковото развитие на деца с типично развитие в интервала 10 мес. - 36 мес.

Инструментарий

За събирането на данните в настоящото изследване се използват следните психологични инструменти:

1. PICCOLO (Parenting Interactions with children: Checklist of observations linked to outcomes)/Взаимодействия между родители и деца: Контролен списък с наблюдения, свързани с резултатите е психологичен инструмент, състоящ се от 29 наблюдавани поведения за оценка на родителското поведение във взаимодействието с техните деца (Roggman et al., 2013). Инструментът обхваща четири области: привързаност, отзивчивост, насърчаване и преподаване. Всяка област съдържа между 7 и 8 айтема за наблюдавано родителско поведение и се оценяват според тяхната честота като 0 (отсъстващо, не се наблюдава даденото поведение), 1 (едва, незначително или възникващо поведение) и 2 (ясно, силно и често поведение). Всеки домейн идентифицира специфични видове родителски практики в подкрепа на развитието, които пред-

Как качеството на взаимодействието майка-дете влияе върху развитието на речта при деца на възраст 10 - 36 месеца

сказват по-високи резултати при развитието на децата. PICCOLO изисква малко време за администриране (10 минути аудиовизуален запис и 20-30 минути кодиране), а международното му използване в различни етнически среди отваря път за споделяне на резултати между изследователи и провеждане на межкултурни проучвания.

2. Метод за количествена оценка на психичното развитие на деца през ранното детство, разработена от проф. Василка Манова-Томова. Методиката най-общо е съставена от две части:

- Основни показатели-норми за психично развитие през кърмаческа възраст (от 4 до 52 седмици) като се разглежда моториката, развитието на сензорната дейност, емоционално-социалното развитие и развитието на говора.

- Основни показатели-норми за развитието през ранна детска възраст (от 15 до 36 месеца) – развитие на моториката, развитие умения на ръката, овладяване на навици, развитие на предизобразителна и изобразителна дейност, емоционално-социално развитие и развитие на говора.

Изследването се извършва чрез наблюдение на интеракцията майка-дете и попълване на съответната за възрастта бланка. След попълване на бланката, получения резултат се замества в следната формула: $KoP=(BP.100):KB$. Календарната (хронологична) възраст (KB) – това е реалната възраст на детето към момента на изследването. Психичната възраст или възрастта на развитие (BP) рядко съвпада с хронологичната възраст. Най-често BP е по-голяма или по-малка. Тя се определя от постиженията на детето при изследване по стълбицата в зависимост от броя на показателите, които то е реализирало за даден възрастов микропериод. Коефициентите за психическо развитие (КОР) на детето не са величини, дадени веднъж завинаги. Те могат да преминават от едни граници в други в зависимост от възпитателните грижи. При всички случаи обаче КОР дава представа за настоящото състояние на психичното развитие, което проследено в динамика, показва общата тенденция на развитието (Манова-Томова 1974: 179).

Проведени са корелационни анализи (Spearman – r_s) в SPSS.

Участници в изследването

Изследваната извадка обхваща 151 диади майка-дете (N=151), взели участие в периода 2021-2023 г. Демографският профил на майките (21-50 г.) показва средна възраст от близо 32 години (M=31.97; SD=4.60), като преобладаващата част от тях притежават висше образование (83.4%), докато останалите са завършили средно (16.60%).

Участващите в изследването деца на възраст между 10 мес. и 36 мес., средна възраст – 21 мес. (M=21.16, SD=7.367). Като децата от мъжки пол съставляват 53.60%, докато тези от женски пол съставляват 46.40% от всички включили се в изследването. Всички деца са родени доносно, над 2,5 кг., без усложнения при раждането и без хоспитализации преди включване в изследването.

Процедура

Всички семейства, които се включиха в изследването, са подробно запознати с неговата цел и последващите стъпки. Процедурата е проведена при стриктно спазване на етичните норми, като всички участници са попълнили информирано съгласие и е гарантирана тяхната анонимност.

Част от изследваните майки, научиха за проучването при посещение на водените от автора групи за ранно детско развитие, а останалата част посредством социалните мрежи. Беше направена връзка с администраторите на най-големите регионални групи за споделяне и майчинство (Мамите на Бургас, Майките на София, Майките на Пловдив, Майките на Варна, Майките на Несебър, Бременност и майчинство, 1 наум и Захранване водено по бебето) и след получено разрешение беше публикувано запитване към майките. Процедурата на провеждане се състоя от няколко етапа.

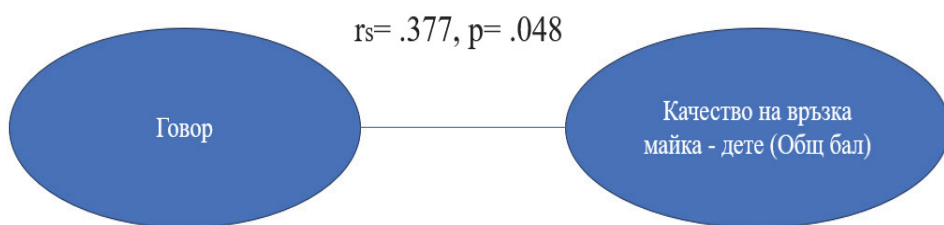
За нуждите на изследването родителите заснеха 10-минутни видеоклипове на типичните си игри с децата у дома, следвайки предварителни насоки за качеството на записа. Майките изпращаха готовите материали чрез платформи за споделяне на файлове, като за финалния анализ бяха избрани само записи с добро качество и продължителност над 8 минути, които напълно отговарят на критериите на методиката PICCOLO. Клипове с лошо качество или по-кратки от 8 минути не са допускани. Най-честите играчки, с които майките и децата играят заедно са книги, играчки, животни, кухни, малки кукли, строителни блокчета, колички. Избраните от тях играчки са много подобни на тези, използвани от Roggman et al. (2013)

Психологическата диагностика за изследване на интелектуалното развитие от раждането до 3 годишна възраст на проф. Манова-Томова беше извършвана по няколко начина, според обстоятелствата или местонахождението на изследваните лица. Участниците от Бургас идваха в работен кабинет или изследването бе провеждано в техните жилища. С останалите участници бяха организирани видео разговори. Преди пристъпване към самото диагностициране, винаги се провеждаше предварителен разговор в рамките на час, като се отваряше пространство, в което майките да говорят за бременността си, самото раждане, начина на отглеждане на детето, проблеми с които се сблъскват и т.н. За изпълнение на съответните стъпки и събиране на материалите от провеждане на изследването бяха необходими около два месеца за една диада майка-дете.

РЕЗУЛТАТИ

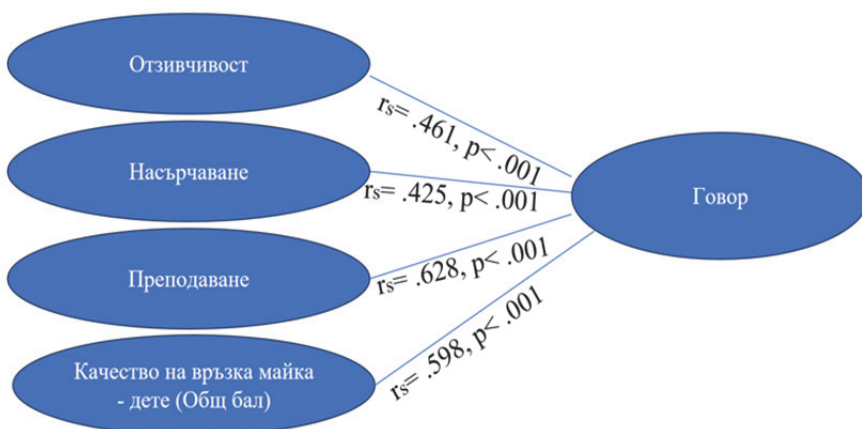
Проведеният анализ (Фиг. 1) показва, че се установява статистически значима умерена положителна корелация между *качеството на връзката майка-дете* и развитието на *говора* ($r_{s(26)} = .377, p = .048$). Полученият резултат означава, че при по-развитите по отношение на говора изследвани деца на възраст до 12 месеца се установява и по-добро качество на връзката майка-дете.

Как качеството на взаимодействието майка-дете влияе върху развитието на речта при деца на възраст 10 - 36 месеца

Фиг. 1. Корелация между качеството на връзката майка-дете и психичното развитие на децата (на възраст до 12 месеца) ($N=28$)

От проведеня анализ (Фиг. 2) се констатира статистически значима положителна от умерена до значителна корелация между качеството на връзка майка-дете (и нейните компоненти: отзивчивост, насърчаване, преподаване) и говора като компонент на психичното развитие при изследваните деца на възраст 1-3 години.

Фиг. 2. Корелация между качеството на връзката майка-дете и психичното развитие на децата (на възраст 1-3 години) ($N=123$)

Изключение правят единствено липсата на статистически значима връзка между привързаността (като компонент на качеството на връзката майка-дете) и развитието на *говора* при изследваните деца на възраст 1-3 години ($p > .05$).

Получените резултати са съвсем резонни предвид факта, че компонента привързаност всъщност се свързва със социалното емоционално развитие на детето и сигурната привързаност. А отзивчивото родителско поведение се свързва с емоционалното, социалното, когнитивното и езиковото развитие (Vilaseca et al., 2019).

Не се установяват статистически значими различия в психичното развитие на говора според пола (Таблица 1) на изследваните деца на възраст до 12 месеца ($p > .05$) и на възраст от 1 до 3 г. ($p > .05$).

Таблица 1. Различия в психичното развитие по компоненти според пола на изследваните деца на възраст до 12 месеца ($N=28$) и на възраст 1-3 години ($N=123$)

	Пол на детето	N	MR	U	p
Говор (възраст до 12 месеца ($N=28$))	женски	15	14.57	96.500	.964
	мъжки	13	14.42		
Говор (деца на възраст 1-3 години ($N=123$))	женски	55	61.85	1862.000	.966
	мъжки	68	62.12		

При създаването на методиката за оценка на психичното развитие в ранното детство проф. Манова-Томова не е изследвала различията между децата по пол. Други значими изследвания обаче показват, че не са открити съществени, последователни разлики във възрастта за постигане на етапи между момчета и момичета в ранното детство по показатели като говор, фина и груба моторика, социално развитие (напр. WHO Multicentre Growth Reference Study Group, 2006; Ertem et al., 2018; Malik & Sarwar, 2010).

По отношение на положителното родителско поведение, свързано с развитието на детския говор, проучвания с PICCOLO в САЩ и Испания също не са показали разлики според пола на детето (Roggman et al., 2013; Vilaseca et al., 2019).

Не се откриват и статистически значими различия (Таблица 2) в психичното развитие по компоненти на говор според типа на раждането на изследваните деца на възраст до 12 месеца ($p > .05$) и на възраст от 1 до 3 г. ($p > .05$).

Таблица 2. Различия в психичното развитие по компоненти на говора според типа на раждането на изследваните деца възраст

	Тип раждане	N	MR	U	p
Говор (деца възраст до 12 месеца ($N=28$))	естествено	18	14.33	87.000	.906
	секцио	10	14.80		
Говор (деца възраст 1-3 години ($N=123$))	естествено	58	64.22	1756.500	.491
	секцио	65	60.02		

до 12 месеца ($N=28$) и на възраст 1-3 години ($N=123$)

ЗАКЛЮЧЕНИЕ И ИЗВОДИ

При проведеното изследване е установено, че колкото по-добро е качеството на връзката майка-дете, толкова по-високо е и нивото на психично развитие при изследваните деца. Идентифицираните специфични родителски поведения *отзивчивост, насърчаване, преподаване* са сигурна предпоставка за по високо развитие на *говора*. Екипът на проф. Рогман е установил, че когнитивното и лингвистично стимулиране (включени в областта *преподаване*) са свързани с когнитивното, емоционалното, езиково и социално развитие на децата, както и с възникващата им грамотност. *Отзивчивата* майка също благоприятства за развитието на говора, като реагира на действията на детето и отговаря на изразенията му в споделена обща игра или разговор. Съвместната игра, основаваща се на *окуражаване* подкрепя социалните умения на децата и развитието на когнитивни им умения. В процеса на игра с насърчаващи родители, децата лесно ще се научат комуникират помежду си.

Данните от изследването са пряко приложими в професионалната практика за подкрепа на семейства с деца, които имат забавяне или нарушения в езиковото развитие. Макар много родители по естествен път да изграждат качествена връзка, други се нуждаят от специализирана помощ, за да оптимизират ежедневно общуване, особено в условия на социална уязвимост. Ефективните интервенции трябва да се основават на семеен подход, при който специалистите и родителите работят заедно за насърчаване на позитивни поведения (като тези в модела PICCOLO) чрез игра и ежедневни рутини. Когато професионалистите подпомагат естествените възможности за учене в дома, се постига не само по-добър напредък в развитието на детето, но и по-високо семейно благополучие.

Видео интервенциите за обратна връзка се утвърдиха като изключително ценен инструмент, особено след масовото им навлизане по време на пандемията. Благодарение на съвременните технологии и методики като PICCOLO, професионалната подкрепа вече не е ограничена от географското местоположение. Този подход позволява на специалистите да работят със семейства дори в най-отдалечените населени места, където достъпът до експертна помощ често е силно затруднен. Самият процес се базира на наблюдение и насърчаване на позитивното родителско поведение в естествена домашна среда. Чрез онлайн сесии и видео заснемане, родителите получават конкретна обратна връзка за своите взаимодействия с детето. Това ги учи как да разпознават и надграждат моментите на отзивчивост, игра и преподаване, които са критични за езиковото и когнитивното развитие. Възможността за дистанционна работа не само спестява време и ресурси, но и осигурява комфорт на семейството, като същевременно гарантира високо качество на интервенцията. Резултатът е многостранен: родителите придобиват по-голяма увереност и емоционално благополучие, а децата получават необходимата стимулация за напредък в развитието си, независимо от това къде живеят.

ЛИТЕРАТУРА

- БОГДАНОВА, М.**, 2017. Бебето, детето и техният език. изд. „Авангард Прима“; ISBN 978-619-160-909-3
- ВИГОТСКИ, Л.С.**, 1983. Мислене и реч. Държавно издателство „Наука и изкуство“.
- КОРТЕЗОВА, Е.**, 2023. Компоненти на нагласите при родители на деца с проблеми в развитието. Теоретични аспекти. Годишник БСУ, том XLVIII, 210 – 217.
- МАНОВА-ТОМОВА, В.**, 1974. Психологическа диагностика София: Изд. „Народна Просвета“.
- СТАНЕВА, К.**, 2025. Резултати от изследване на взаимодействието между майка и дете чрез валидизацията на PICCOLO. сп „Съвременна хуманистаристика“, (1), 69-78.
- AINSWORTH, M. D. S.**, Bell, S. M., & Stayton, D. F., 1974. Infant-mother attachment and social development: Socialization as a product of reciprocal responsiveness to signals. In M. P. M. Richards (Ed.), *The integration of a child into a social world* (pp. 99–135). Cambridge University Press.
- BRADLEY, R. H.**, & Corwyn, R. F., 2002. Socioeconomic status and child development. *Annual Review of Psychology*, 53(1), 371–399. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.53.100901.135233>
- BRITTO, PR.**, Lye SJ, Proulx K, Yousafzai AK, Matthews SG, Vaivada T, Perez-Escamilla R, Rao N, Ip P, Fernald LCH, MacMillan H, Hanson M, Wachs TD, Yao H, Yoshikawa H, Cerezo A, Leckman JF, Bhutta ZA., 2017. Early Childhood Development Interventions Review Group, for the Lancet Early Childhood Development Series Steering Committee. Nurturing care: promoting early childhood development. *Lancet*. 389(10064):91-102. doi: 10.1016/S0140-6736(16)31390-3.
- BRONFENBRENNER, U.**, 2000. Ecological systems theory. In A. E. Kazdin (Ed.), *Encyclopedia of Psychology* (Vol. 3, pp. 129–133). Oxford University Press.
- DAVE S.**, Mastergeorge AM, Olswang LB., 2018. Motherese, affect, and vocabulary development: dyadic communicative interactions in infants and toddlers. *J Child Lang*. 45(4):917-938. doi: 10.1017/S0305000917000551. Epub 2018 Feb 19. PMID: 29457574.
- DEANS, C. L.**, 2020. Maternal sensitivity, its relationship with child outcomes, and interventions that address it: A systematic literature review. *Early Child Development and Care*, 190(2), 252–275. <https://doi.org/10.1080/03004430.2018.1465415>
- DEVENEY, S.**, Cress CJ, Lambert M., 2016. Parental directiveness and responsivity toward young children with complex communication needs. *Int J Speech Lang Pathol*. Feb;18(1):53-64. doi: 10.3109/17549507.2015.1081282. PMID: 28425365.

- EGELAND**, B., Carlson, E., Sroufe, LA., 1993. Resilience as process. *Development and Psychopathology*, 5(4):517-528. doi:10.1017/S0954579400006131
- INNOCENTI**, M. S., Roggman, L. A., & Cook, G. A., 2013. Using the PICCOLO with parents of children with a disability. *Infant Mental Health Journal*, 34(4), 307–318. <https://doi.org/10.1002/imhj.21394>
- HARDING**, J. F., Morris, P. A., & Hughes, D., 2015. The relationship between maternal education and children's academic outcomes: A theoretical framework. *Journal of Marriage and Family*, 77(1), 60–76. <https://doi.org/10.1111/jomf.12156>
- HIRSH-PASEK**, K., Adamson, L. B., Bakeman, R., Owen, M. T., Golinkoff, R. M., Pace, A., Yust, P. K. S., & Suma, K., 2015. The Contribution of Early Communication Quality to Low-Income Children's Language Success. *Psychological Science*, 26(7), 1071-1083. <https://doi.org/10.1177/0956797615581493>
- HOFF**, E., 2013. Interpreting the early language trajectories of children from low-SES and language minority homes: Implications for closing achievement gaps. *Developmental Psychology*, 49(1), 4–14. <https://doi.org/10.1037/a0027238>
- LAW**, J., Levickis P, Rodríguez-Ortiz IR, Matic A, Lyons R, Messarra C, Kouba Hreich E, Stankova M., 2019. Working with the parents and families of children with developmental language disorders: An international perspective. *J Commun Disord*;82:105922. doi: 10.1016/j.jcomdis.2019.105922. Epub 2019 Jul 31. PMID: 31425855.
- LIENEMAN**, C. C., Brabson, L. A., Highlander, A., Wallace, N. M., & McNeil, C. B., 2017. Parent-child interaction therapy: Current perspectives. *Psychology research and behavior management*, 239-256.
- MADIGAN**, S, Prime H, Graham SA, Rodrigues M, Anderson N, Khoury J, Jenkins JM., 2019. Parenting Behavior and Child Language: A Meta-analysis. *Pediatrics*;144(4):e20183556. doi: 10.1542/peds.2018-3556. PMID: 31551396.
- MORRIS**, AS, Robinson LR., Hays-Grudo J, Claussen AH, Hartwig SA, Treat AE., 2017. Targeting Parenting in Early Childhood: A Public Health Approach to Improve Outcomes for Children Living in Poverty. *Child Dev*. 2017 Mar;88(2):388-397. doi: 10.1111/cdev.12743. PMID: 28138978; PMCID: PMC5345847.
- ROGGMAN**, L. A., Cook, G. A., Innocenti, M. S., Norman, V. J., & Christiansen, K., 2013. Parenting Interactions with Children: Checklist of Observations Linked to Outcomes (PICCOLO) [Database record]. *APA PsycTests*. <https://doi.org/10.1037/t72148-000>
- SANTELICES**, M.P.; Farkas, C.; Montoya, F.; Galleguillos, F.; Carvacho, C.; Fernández, A.; Morales, L.; Taboada, C.; Himmel, E., 2015. Factores predictivos de sensibilidad ma-terna en infancia temprana. *Psicoperspectivas Individuo Soc*. 14, 66–76

- SAMEROFF**, A. J., & Emde, R. N. (Eds.), 1989. Relationship disturbances in early childhood: A developmental approach. New York: Basic Books.
- SHONKOFF**, J. P., Phillips, D. A., 2000. From neurons to neighborhoods: The science of early childhood development. Washington, DC: National Academies Press.
- SHONKOFF**, JP., 2003. From neurons to neighborhoods: old and new challenges for developmental and behavioral pediatrics. *J Dev Behav Pediatr.* 24(1):70-6. doi: 10.1097/00004703-200302000-00014. PMID: 12584488.
- WINNICOTT**, D.W., 1984. *The Maturational Processes and the Facilitating Environment: Studies in the Theory of Emotional Development* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429482410>
- LEVICKIS**, P., Reilly S., Girolametto L, Ukoumunne OC, Wake M., 2018. Associations between maternal responsive linguistic input and child language performance at age 4 in a community-based sample of slow-to-talk toddlers. *Child Care Health Dev.* 44(5):776-783. doi: 10.1111/cch.12600. Epub 2018 Jul 24. PMID: 30043426.
- NICHD** Early Child Care Research Network., 1999. Child care and mother–child interaction in the first three years of life. *Developmental Psychology*, 35(6), 1399–1413. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.35.6.1399>
- VILASECA**, R, Rivero M, Bersabé RM, Navarro-Pardo E, Cantero MJ, Ferrer F, Valls Vidal C, Innocenti MS, Roggman L., 2019. Spanish Validation of the PICCOLO (Parenting Interactions With Children: Checklist of Observations Linked to Outcomes). *Front Psychol.*;10:680. doi: 10.3389/fpsyg.2019.00680. PMID: 30971993; PMCID: PMC6446975
- WADE**, M., Browne DT., Madigan S., Plamondon A., Jenkins JM., 2014. Normal birth weight variation and children's neuropsychological functioning: links between language, executive functioning, and theory of mind. *J Int Neuropsychol Soc.* 20(9):909-19. doi: 10.1017/S1355617714000745. Epub 2014 Aug 29. PMID: 25171131.

Информация за автора

Име с научна степен и длъжност на автора: Камелия Станева

Персонален изследователски номер: ORCID: 0009-0009-4221-7607

Образователна институция: Бургаски свободен университет

Контакти: kstaneva@bfu.bg